

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23

Güz 2012 Fall 2012

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

TÜRKİYE SELÇUKLULARI DÖNEMİ NEVBET GELENEĞİ

NAUBAT TRADITION IN ANATOLIAN SELJUKS PERIOD

Timur VURAL*

Öz

Türklerde askerî müzik kültürünün tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Türkiye Selçuklularının sahip oldukları nevbet müziği kendisinden sonra bu coğrafyada kurulan Türk beylikleri ve Osmanlı askerî müziğinin temelini teşkil etmiştir. Türkiye Selçuklularında askerî müzik, devlet-millet birliğini oluşturmakta, savaşta orduyu şevke getirmekte, askerî yürüyüş ve hareketlerini düzenlemekte, günlük yaşantıda ise halka haberleri ve namaz vakitlerini duyurmaya kullanılmıştır. Anadolu'nun kapılarında giren Sultan Alp Arslan'ın, Malazgirt savaşında kullandığı nevbet takımından (1071), Osmanlı'nın kurucusu Osman Gazi'ye, Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Mesûd'un (1299)¹ gönderdiği bağımsızlık sembolü olan nevbet takımına² kadar, Türkiye Selçuklularının her önemli anlarında askerî müzik topluluğu sultanlarının ve devletin simgesi olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Devleti, Nebbet Geleneği, Türk Askerî Müziği, Türk Müzik Tarihi, Etnomüzikoloji.

Abstract

Military Music has played an important role in Turkish culture since ancient times. Playing of ceremonial music in Anatolian Seljuks, called naubat, was considered as an essential sign of sovereignty in Turkish principalities and constituted the basis of Ottoman military music. Military music helped the people to identify themselves with the central state, motivate the army during the heat of battle, regulated march of soldiers and used in announcing important news and praying times in daily life in Anatolian Seljuks. Military music became the symbol of sultans and the state in every important moment, from the naubat team of Sultan Alp Arslan, who opened the doors of Anatolia to Turks with his victory in the Battle of Malazgirt (1071) to the sending of a naubat team by Gıyâs al-din Masud II to the founder of the Ottoman Empire, Osman Ghazi in 1299.

Keywords: The Anatolian Seljuks State, The Tradition of Naubat, Turkish Military Music, History of The Turkish Music, Ethnomusicology.

Giriş

Büyük Selçuklularda olduğu gibi, Türkiye Selçuklularında (1075-1308³) ve Anadolu beyliklerinde, *nevbet*, *nöbet* ve *tabilhane* geleneği farklı adlarla da olsa devam etmiştir (Gazimihal, 1955: 12). Nebbet, Türkiye Selçuklularında askerî devlet yapısının bir simgesi durumunda idi.

* Hava Savunma Okulu, Konya.

¹ Jean-Paul Roux (1997). *Türklerin Tarihi*, İstanbul: Milliyet Yayınları, s. 190.

² İ. Hakkı Konyalı (1943). *İstanbul Sarayları*, İstanbul: Bürhaneddin Maatbası, s. 36,49.

³ Aydın Taneri (1968). "Müsâmeretü'l-Ahbâr'ın Türkiye Selçuklu Devleti Teşkilatı Bakımından Değeri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, Sayı 6, s.127.

Ordusunun her an başında olan Selçuklu sultanları, cülus töreninden, cuma namazına, hac alaylarından, karşılamalara kadar saltanatlarının kudretinin göstergesi olan nevbet topluluğunu yanlarından eksik etmemişlerdir.

Aynı dönem bir Türk-İslâm devleti olan Karahanlılarda ise vezir tayin edilen yani “yuğruş” olan kişiye unvan, tuğ, davul, zırh, hilat, vs levazımat verilmekteydi(Genç, 2002: 169). Diğer bir Türk-İslâm devleti olan Gazneliler de ise sarayın kapısında veya saltanat çadırının önünde, geçit törenlerinde, önemli karşılamalarda, sevinçli zamanlarda, ekseriya namaz vakitlerinde, davul, kös ve borudan oluşan, nevbet çalınırdı(Palabıyık, 2002: 172). Görüldüğü üzere Türk devletleri nevbet geleneğini birbirine benzer şekillerde muhafaza ederek, devlet yaşantısının içinde önemli yerlere getirmişlerdir. Resim 1’de Artuklular dönemi Türk mühendisi olan El-Cezeri’nin Diyarbekir sarayındaki görevi esnasında kaleme aldığı kitabından, saraydaki nevbet sahnesi aktarılmıştır(El-cezeri, 1990: 33). Yazar sarayda milâdî 1181 yılından itibaren 25 yıl görev yapmıştır.

Resim 1. Saraya ait nevbet takımı

Türkiye Selçuklu Devleti, Fars ve Arap kavimleri ile iç içe yaşamış ve kaçınılmaz olarak etkilenmeler olmuştur. Örneğin devletin dili ve edebi dil, yoğunlukla Arapça ve Farsça’dan oluşmaktaydı. Bu unsurlar arasındaki karşılıklı etkileşme, askerî müzik teşkilâtı ve çalgıları arasında da olmuştur(Erendil, 1992: 7). Türk askerî müzik kültürü tüm Arap ve Fars kültürünün yaşadığı toplumlarda yaygınlaşmıştır. 14. yüzyıl Arap yazarı olan İbn Haldun da, bu fikri destekler yönde bilgileri “Mukaddime” adlı eserinde zikretmiştir. Nevbet alayı Arap olmayan milletler arasında kahramanlık duygularını kabartan unsur olması sebebiyle yaygınlık kazanmıştır. Yazar Araplar’daki nevbet geleneğini de şöyle aktarmıştır: “Özellikle Magrib bölgesinde nevbet takımı ile birlikte şiir okunması, askerî duygularını canlı tutan unsur olmuştur. Nevbet takımının oluşturduğu ses dalgasıyla karşısındaki kocaman dağların bile yerinden oynatabileceğini belirtmiştir.”(İbn Haldun, 1991: 4-5)

Türklerin Müslümanlığı kabulleri ile askerî müzik kültüründe de çeşitli değişiklikler oluşmuştur. Öncelikle nevbet vurma geleneği denilen toplu olarak müzik yapma geleneği ezan saatlerine bağlanmış ve sultanlar, melikler ve vezirler rütbelerine göre her gün üç veya beş nevbet vurdurmuşlardır. Türk olmayan Müslüman topluluklar da, tüm mutlu haberlerini

nevbet musikisi ile aktarmaya başlamışlardır. Bir savaş Müslümanların galibiyeti ile sonuçlandığında halifenin sarayında bu mutlu haber, davulların ve boruların o gür nameleriyle ilan edilirdi.

Türkiye Selçukluları'nda Nevbetin Geleneksel Görünümü

En önemli meşguliyeti, atı ve silahı olan Türklerin, "*At Türk'ün kanadıdır*" atasözünün hakkını veren at yarışları, çevgan oyunu, ok atma, yay kurma yarışları, güreş müsabakaları, ziyafetleri, içkili ve müzikli eğlenceleri, vazgeçilmezleri olmuştur(Soykan, 2011: 121). Hükümdarın adına yapılan yarışlar Osmanlı döneminde de yer bulmuştur. Çeşitli müsabakalarda nevbet topluluğunun yarışçuları coşturmak için çaldığı da bilinmektedir.

Nevbet topluluğunun çalgılarından olan nakkarenin işlevini, Aydın Taneri 13. yüzyılda Türkiye Selçukluları dönemine ait kültür hayatını aktaran *Menakibü'l Arifin* ile ilgili yaptığı değerlendirmede şöyle zikretmiştir: *Askerî teçhizat, malzeme ve kıyafetleri, miğfer, zırh, bayrak ve nekkare olarak anılmaktadır*(Taneri, 1977: 38). Bir nevî savaş aracı olan nevbet müziği ve enstrümanları saraylarda oldukça sık bulunmuştur. Yaya ve atlılardan oluşan Selçuklu ordularında, kullanılan silahlara ve savaşta gösterilen faaliyetlere göre oluşturulmuş uzman savaşçı gruplar vardır. Bunlar, sadece uzmanlaşmış oldukları silahları taşımakta ve kullanmaktaydılar. Bu uzman savaşçı grupları arasında "okçu ve yaycılar", "mızrakçılar" vs. muharip sınıflar bulunmaktadır. Bunların dışında "bayraktarlar", "davulcular", "borazancılar" gibi gayri muharip sınıflar da bulunmaktadır(Köymen, 2001: 263-265).

Yine Aydın Taneri eserinde saraylardaki eğlenceye ve renkli manzarayı şöyle aktarmaktadır. "Elbistan'da Moğolları yenilgiye uğratan Mısır Türk- Memlûk Sultanı Baybars 20 Nisan 1277 günü Kayseri'ye gelir ve Keykubâdiye Sarayı'nın bahçesinde hazırlanan saltanat çadırına götürülür. Bu sırada Kayseri Meliki Zahir nevbet çaldırdı ve halkın huzura kabul töreni başladı. Önce sultanı eğlendirmek için hanende ve sazadeler geldiler fakat huzurundan hepsini kovalamıştır. Türk-İslâm Sultanı olan Baybars, Selçuklular'ın eğlencede aşırıya kaçtıklarını belirterek bunu kınamıştır."(Taneri, 1977: 67)

Türkiye Selçuklularında, sultanın sarayında hem eğlence müziğinin hem de askerî müziğinin vazgeçilmez olduğu ve müzisyenlerin maaşlarının, yüksek divanın kararı ile bağlandığını Osman Turan'ın aktarımlarından anlaşılmaktadır(Turan, 1988: 37). Saray tarafından hem eğlence, hem askerî ve sonraki dönemlerde hem de Mevlevî yani dînî müzik destek görmüştür.

Selçuklu Türkiye'sinde Sultan ve devlet erkânının eğlenceye çok düşkün olduklarını önceden de belirtmiştik. Türlü eğlenceler arasında içkili, müzikli ve raksli meclisleri sık sık tertip ettikleri bilinmektedir. Bu sebepten ötürü sarayda daimî musikîşinasların bulunması doğaldır. Nitekim I. İzzeddîn Keykâvus'un çok muhteşem geçen düğününde şehir müzisyenleri yanında, saray mûsikîşinasları (*mutribân-i şehîr ve haşşe*) ile raks (semâ) eden "*fravvâlân-i haşşe*" gibi Selçuk sarayında bu sanat erbabı daimî mevcut olmuştur(Turan, 1988: 38). Bu örnek sarayda ve halk arasında eğlence müziğinin ne kadar yaygın olduğunu işaret etmektedir. Lakin Selçuklu döneminde nevbet müziğinin eğlence maksatlı kullanıldığına dair bir belge mevcut değildir. Sultanların düğünlerinde, karşılamalarında, bayramlarda, hac kervanlarında ve cuma hutbelerine giderken kullanılan nevbet takımı, daima sultanın ululuğunu simgelemekte kullanılmıştır. Osmanlı'ya gelindiğinde mehter takımlarının halk arasında sünnetlerden düğünlere, bayram eğlencelerine kadar yer aldığı bilinmektedir. Osmanlı döneminde esnaf mehterleri halk arasındaki eğlencelere katılmış ve halkın vazgeçilmez bir eğlencesi durumuna gelmişlerdir.

Türkiye Selçukluları'nda hâkimiyet alameti olarak değerlendirilen nevbet takımı, kadro olarak oldukça gelişmiş bir düzeye ulaşmıştır. İbni Batûta'nın 1329-1330 yılları arasındaki seyahatlerinde, Bağdat'ta karşılaştığı merasim Selçuklu dönemi nevbet geleneğine örnek teşkil etmektedir. "Irak Sultanı Ebu Said'e ait saz takımının 100 kişi olduğu, bunlardan on kişinin

davulcu, beş kişinin zurnacı, on kişinin de guyende (şarkıcı veya söyleyici) olarak 25'er kişilik gruplar halinde dizildiklerini, sultanın sağında ve solunda yer alan emirlerden sonra geldikleri tanımlanır (İbni Batuta, 1983: 158). Burada dikkat çekici olan husus ilerleyen yıllarda Osmanlı'da da rastlanacak olan ozan veya şarkıcıların askerî müzik topluluğu içerisinde yer almalarıdır.

Ordu ozanları veya *âşıklar* diyebileceğimiz bu müzisyenler Oğuz Türkleri'nin başlangıçtan beri milli destanlarını çalıp söyleyen *Oğuzname*'nin yaratıcı ozanları olmalıdır. Dolayısıyla ordu, bu ozanların bulunduğu en doğal ortam idi. Alplığı ve ozanlığı kendilerinde birleştirmiş olan bu "*ordu ozanları*", eski tabir ile "*alp ozanları*" askere ihtiyacı olan moral desteği vermek ile meşgul olurlar, öğüt verir, yiğit över, şad eder, yeltenme çalar coştururlardı (Başer, 2006: 12). Recep Uslu ise Selçuklu dönemine ait *nevbet-i müretteb* yani sözlü marşlardan bahsetmektedir. Kaynaklarda "*gımau'l-guzat*" (gazi şarkıları) veya "*receziyyat*" adlarıyla yer almıştır. Bu şarkıların konuları halkı savaşa teşvik, Allah için hayatı feda etmenin önemi, askerliğe katılanları coşturmak ve cesaretlendirmektir. Gazi şarkılarına ait *Divanü Lûgat-it Türk*'ten alınan bir örnek ise şöyledir:

Tan atarken yola çıkalım – Başbuğ Burdaç'ın kanını isteyelim.

Basmıl beyini yakalım – Şimdi yiğitler burada toplansın (Uslu, 2010: 95).

Nevbet takımı, Selçuklular devrinde bimârhanelerde akıl hastalarının tedavisinde ve kötü ruhların kovulmasında, neşe ve hüznün açığa çıkarılmasında kullanılmıştır. Davulun sesinin bu etkisi İslâm öncesi dönemden kalmıştır (Çaycı, 2008 :181). Ayrıca Müslüman Selçukluların hac kervanlarından nevbet takımı eksik olmamış ve sonrasında Osmanlılar'da da mehter takımları ve 19. yüzyılda ise bandolar görev almıştır. (Bakınız Resim 2.)

Resim 2. Hac Kervanı ve Nevbet Takımı,
1237 tarihli Makamat-ı Hariri, Bibliotheque Nationale, Paris

Türkiye Selçukluları döneminde devam eden nevbet geleneğine ait birkaç kaynak dışında topluluk içerisinde zurnaya rastlanmamaktadır.⁴ Zurna yerine ezgi seslendirmede, kıvrak bir yeteneği olmayan, sadece işaret ve dem sesler vererek insanın içini titreten, piriçten yapılmış "*nefir*" veya "*buk*" adı verilen uzun boruların savaşlarda kullanılmış olduğu anlaşılmaktadır. Bundan ötürü savaş müziğinin melodik yapıdan yoksun, askerlere sadece

⁴ Uzunçarşılı bu eserinde s:74 de Anadolu Selçuklularında nevbet takımlarında zurnanın yer aldığından bahsetmektedir. Kaynaklar arasındaki bu tür farklılıklar sıklıkla görülmektedir. Eserlerin müelliflerinin zurnanın yapısına dair bilgilerinin yetersiz olmasından ötürü bu tür çelişkiler mevcut olmaktadır.

işaret ve komutlar veren davul ve boruların ritmik gürültüsünden oluştuğu düşünülmektedir(Altınölcük, 1999: 752). Bu dönemlerde İslâm geleneğine aykırı olduğu gerekçesi ile zurnanın askerî müziğin içerisinde zaman zaman çıkartıldığı düşünülmektedir.

Bu görüşe karşıt olarak, Selçuklular döneminde kadrosunda zurnanın bulunduğu nevbet takımlarını betimleyen kaynaklarda mevcuttur. "Hükümdarın, şehzadenin, meliklerin, vezirlerin, bağlı hükümdarların nevbet takımlarının kös, davul, zurna, nakkare, ney, kerrenay ve nefirden meydana geldiği anlaşılıyor."(Uzunçarşılı, 1988: 74-135) Osman Turan ise Selçuklu ordusunda zurna (gayta), nefir ve davulun kullanıldığını aktarmaktadır(Turan, 2010: 393). Resim 1'de ise en sağdaki iki icracının ellerinde iki parçadan oluşan zil de nevbet takımının kadrosunda bulunmaktadır.

Görüldüğü üzere, Selçuklular'da nevbetin esasını davullar, nakkareler, ziller, zurnalar, borular, tuğlar ve sancaklar oluşturmaktadır. Sarayın kapılarında "köğ" denilen makamlara uygun olarak müzik aletleriyle nevbet çalınıyordu. Yine bu dönemde çalgılar ile yapılan müziğe "köğ" insan sesiyle yapılan müziğe ise "yır" (yırla: şarkı söylemek) denirdi. Sarayda nevbet takımı ve heyetine nevbethane (Osmanlıda mehterhane) ve çalanlara da nevbetiyan (nöbetçiler) deniliyordu(Erendil, 1992 :9). Gazimihal, Türk ülkelerinin en yaygın müzik teşkilâtı olan nevbet takımlarına atıfla: "*Bugünkü köy davul zurnaları bile onun hatırasından başka bir şey değildir*"(Gazimihal, 1947: 6) demektedir.

Tarihsel Süreçte Selçuklular'da Nevbet

Türkiye Selçukluları dönemi nevbet geleneğine yönelik ilk kaydımız Kutalmışoğlu Süleyman Şah'a (1077-1086) aittir. Selçuklu bağlısı olan Ermeni Philaretos Brachamios, başta Antakya olmak üzere halka ve askerlere çok kötü davranmaktadır. Bunun üzerine Süleyman Şah şehri teslim almak için İznik'ten Antakya yönüne harekete koyulur. 12 Aralık 1084 ile 12 Ocak 1085 tarihleri arası yaptığı kuşatma sonucu, bir süre direnen şehir ve kalesini ele geçirmiştir. Bağlı olduğu Selçuklu sultanı Melikşah'a gönderdiği elçiler ile durumu arz etmiştir. Duruma çok sevinen sultan İsfahan'da fethi kutlama töreni yaptırıp ve müjde davulları vurdurmuştur(Sevim, 1988: 88-89).

Haçlı ordusu, 1101 yılı Temmuz ayı başlarında Kastamoni'den Amasya'ya doğru çok büyük kayıplar vererek ilerliyordu. Türkler Haçlıları görünce davullarını çalıyor; süratli koşan atlarına binerek düşmanı takip ediyor; ânî saldırılara geçiyorlardı(Turan, 1984: 140). Türkler tüm haçlı seferleri esnasında yaptıkları bu tür vur kaç taktikleri ve gece saldırıları ile kendilerinden kat ve kat büyük olan haçlı ordularına çok büyük zayıf verdirmişlerdir. Türklerin davul sesleri ile hemen harp teşkiline geçmeleri onların tüm yaşamlarında davulun ve sesinin önemi göstermektedir.

Selçuklu hükümdarı Sultan I. Rükneddîn Mesûd'un (1116-1155) oğulları Emir Gazi ile Melik Arab arasındaki savaşta babası Sultan Mesûd'u kurtarmak için Arab'ın üzerine yürüyen Emir Gazi yenilerek esir düşmüştür. Fakat Emir Gazi yenilmesine rağmen bir hileye başvurmuş yüksek bir mevkie çıkarak çadırını kurdurarak Melik Arab'ın yenildiğini bildiren davullar (müjde davulları) çaldırmıştır. Davul seslerini işiten ve Emir Gazi'nin çadırını gören Dânişmendli kuvvetleri yeniden toplanarak Melik Arab'ın ordusunu mağlup etmişlerdir(Kesik, 2003: 39). Miladi 1127 yılında ortaya çıkan bu savaşta nevbet geleneğinin nasıl bir harp hilesi olarak kullanıldığı aktarılmıştır.

Rükneddîn Süleymanşah 2 Ekim 1196'da sultanlık çetresinin altında başkent Konya'ya girerken cülus merasiminde nevbet vurulmuştur(Kaya, 2006: 64). Hükümdarın başkentte tahta oturması çok görkemli törenler ile icra edilir ve tüm komşu ülke ve hilafet makamına ilan edilirdi.

Sultan Mesûd döneminde, Bizanslarla yapılan savaşlarda, askerî müziğin etkin olarak kullanıldığı Bizans ve Ermeni kaynaklarında sıkça neşredilmiştir. Muharrem Kesik, Sultan Mesûd'un Keysun kuşatması ile ilgili olarak, Ermeni kaynağı olan Papaz Grigor'dan şunları aktarmıştır "*Sultan muazzam bir ordunun başında olduğu halde ilerledi. Çan sesleri kılıçların şakırtısı*

ve binlerce muzrağın çıkarttığı gürültü, Keysun şehrinde bulunan ve bunları gören bizleri büyük korku içine düşürdü." Bu şekilde orduda çan kullanılması yazar tarafından askerî müzik aletleri arasındaki çeşitliliğe yorulsa da, bu çalgı Türklerin kullandıkları iki parçalı zil olmalıdır. O dönem bu çalgıya yabancı olan Bizanslılar tarafından muhtemelen çan olarak yorumlanmıştır. Yine Kesik'in bir Haçlı olan Albertus'tan aktarımına göre "1101 yılında Merzifon yakınlarında Haçlılar ile Türkleri arasındaki savaşı anlatırken Türk ordugâhında davul, borazanlar çalınarak askerlere komut verildiğini bildirmiştir."(Kesik, 2003: 126) Nevbet takımları savaş alanlarında hükümdarın uygulayacağı taktikleri duyurmakta kullanılmıştır.

Milâdî 1204 yılında Aksarayî, Sultan Rükneddîn Kılıç Arslan'ın cülûsu için Konya'da padişahlara mahsus beş nevbet vurulduğunu ve Bağdat'tan halifenin yönünden çetr ve sancak gönderildiğini, sultanın adına hutbe okutulmuş sultanlık unvanının verildiğini belirtmiştir(Aksarayî, 2000: 53). Cülûs törenlerinin, nevbet takımının nağmeleri ile icra edildiği anlaşılmaktadır.

Nevbet takımının hükümdarın hâkimiyet sembolü olarak görev yapmasının yanı sıra sultanın karşılanmasında da yer aldığı görülmektedir. I. İzzeddîn Keykavus (1211-1220) saltanat mücadelesinde, Alaeddîn Keykubâd'ı mağlup ettikten sonra Konya'ya geldiğinde nevbetiyan da sultanı karşılayanlar arasındaydı(Merçil, 2007: 122).

I. İzzeddîn Keykavus'un Selçuk Hatun ile olan evlilik töreninde, gelinin karşılanması için görevlendirilen elçilik heyeti, gelin alayı yaklaştığında büyük bir merasimle bayraklar, sancaklar, davullar ve zurnalarla karşılamaya çıkmıştır(Merçil, 2007: 131). Gelin alayını, nevbet takımının yüksek telden çalan nağmeleri ile karşılayarak hem alaya duyulan hürmet sergilenmiş, hem de halka sultanın evlilik töreninin başladığı duyurulmuştur.

Savaşlardaki nevbet takımı ile ilgili diğer bir bilgi ise şu şekildedir: I.Alaeddîn Keykubâd (1220-1237) Alaiye (Alanya) kalesini fethettiği sırada saltanat alametleri olan çetr yanında kös, boru, nakkare ve zurnadan oluşan nevbet takımı da ordusunun içerisinde yer almıştır(Uslu, 2002: 163).

"Sultan I. Alaeddîn Keykubâd 1221 senesinde hilaf-ı adet tabl(davul), alem, buk(boru), çetr ile meydana geldi ve heybet-i tamme ile bir zaman Sahra-yı Meşhed'de seyran etti. Ba'dehü meydana gelerek öğle namazı vaktine kadar at oynatıp cirit attı."(İbn Bîbî, 2010: 89) Sportif faaliyetlerde nevbet takımının kullanıldığına dair İbn Bîbî'nin bu betimlemesi gerçekten önemlidir. Sultanın haşmeti davulların ve boruların sesi ile ön plana çıkartılmış ve cirit oynayanlara nevbet müziği ile şevk verilmiştir.

Karadeniz'in kuzeyinde bir liman şehri olan Suğdak'ın sahiline Selçuklu Ordusu 1225 yılında çıkartma yapmıştır. Emir Hüsameddin sahile çıkar çıkmaz sofralar kurdurarak emrindeki kumandanlarla gece yarısına kadar zevk ve sefaya dalmıştır. Seher vaktinde, ileri karakoldan bir Selçuklu süvarisi, Kıpçak ordusunun ilerlemekte olduğunu haber verince Hüsameddin Çoban harp borularının çalınmasını, Rus ve saksın orduları ulaşmadan Kıpçaklara saldırılmasını emretmiştir(Uyumaz, 2003:35). Harp boruları ordunun acilen toplanmasında kullanılmıştır.

1230 yılında Erzincan yakınlarında gerçekleşen Yassı Çemen Muharebesi için "Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alaeddîn Keykubâd'ın Dergah-ı Padişahineden çalınan davul sedaları afaki tuttu fal-i hayr ve ruz-ı firuz ile hareket ettiler."(İbn Bîbî, 2010: 124) Yine Yassı Çemen mevkiinde "Sultanın emriyle bütün askerler silahlarını kuşanarak saflar tertip eylediler ve meymene(ordunun sağ cenabı) ve meysere(ordunun sol cenabı), kalb, saka tayin ettiler.(...) Davullar çalındı ve alemler mancunuk ile beraber yerinden kımlıladı ve alemler mencuka doğru ilerledi."(İbn Bîbî, 2010: 127) Yassı Çemen muharebesini başlangıcında davulların vurulması ile yiğitlerin savaşa giriştikleri anlaşılmaktadır.

Ayrıca sultanın gezinti alaylarında da nevbet takımı yer almaktadır. Sultan Alaeddîn I. Keykubâd Abbâsî Halifesinin elçisi Ömer b. Muhammed Suhreverdi ile birlikte gezmeye

çıkıtığında çetr, sancak gibi alametler ile nevbet takımını da beraberinde almıştır(Merçil, 2007 :122).

Yine I.Alâeddîn Keykubâd, Kayseri'nin Çubuk yöresinde, şehrin subaşı olan Hokkabaz oğlu Seyfeddîn Ebû Bekr ile çevre beldelerin komutanları ve itibarlı kişileri, süslü arabalar, seyyar köşkler, musikî ve mehter (nevbet) takımı, şarkıcılar, içi oyuncularla dolu olan arabalarla karşıladılar. Sultanın, tepesinde kartal arması olan "siyah çetr" uzaktan görününce, karşılamaya gelenlerin hepsi atlarından ve arabalarından inip, saygı alâmeti olarak başlarını yere koydular. Sultan yanlarına gelince de, birer birer elini öptüler. Bundan sonra, Sultan ve onu karşılayanlar, hep birlikte Kayseri'ye hareket ettiler. Sultanın saltanat alayı kısa sürede Kayseri'ye ulaştı. Bu arada şarkıcıların, çalgıcıların ve mehter (nevbet) takımının icra ettiği müzikle saltanat alayı şehrin içinden geçerken yeri göğü inletiyordu. Öte yandan, evlerinin kapı ve pencerelerine çıkmış olan erkek, kadın, çocuk bütün şehir halkı da bu görkemli alayı gıptayla seyrediyordu(Koca, 2009: 12-13).

Gıyaseddîn Keyhüsrev (1237-1246)'in başa geçmesi ile cesaretlenen Moğollar ile Türkiye Selçukluları arasında 1243 yılında Köseadağ Muharebesi meydana gelmiştir. Bu muharebe, Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılma sürecinin başlangıcı olarak kabul edilmektedir. *641 sene-i hicriye muhareminin altıncı cuma günü idi. Muzafferü'd-din Oğlu askerleri ata bindirdi ve ava-ı kös ve tabl ile harekete azm etti. (...) Anadolu askerleri şiddetli cenk ettiler, Moğollar ricat(geri çekilme) eylediler. Anadolu askerî Moğolların firar ettiğini zannederek sultana düşman münhezim oldu diye haber gönderdiler ve beşaret-i zafer davulu vuruldu. Bu esnada Baycu geriye döndü ve askerlerine şiddetli ok atmaları emri ve askerini hücumu teşvik eyledi. Gelen oklardan Anadolu askerinin çoğu şehit oldu. Bu olaydan sonra Anadolu ordusu dağılmaya başladı(İbn Bîbî, 2010: 177).* Burada Moğolların yaptığı bir savaş hilesi aktarılmaktadır. Hileyi anlayamayan Selçuklular'ın çaldırdıkları zafer davulları askerlerin yanlış yönlendirilmesine vesile olmuş ve birçok gazanfer şehit olmuştur. Buradan da anlaşıldığı üzere savaş esnasında nevbet takımı ordunun alacağı düzeni de tanzim etmektedir.

II. İzzeddîn Keykavus (1246-1260)'un cülûsu için Konya halkı ve ileri gelen devlet adamları hep birlikte sultanı, Konya ile Sultanhanı arasındaki Obruk mevkiinde karşılamışlardır. Buraya gelen kalabalık arasında şehrin ileri gelenleri, ahileri ve müzisyenleri de vardır. Bunlar, nevbet takımı ve seyyar köşklelerle gelmişler, Sultanı gördüklerinde büyük bir sevinç gösterisinde bulunmuşlardır. Sultan, halk ile şehre girmiş, burada tekrar tahta oturmuştur(Çelik, 2011: 88).

Nevbethane savaşlarda da hükümdar ile birlikte idi. Sultan IV. Kılıçarslan (1248-1265) kardeşi II. İzzeddîn Keykavus ile mücadele ettiği esnada hükümdarlık alameti olarak beraberinde çetr, sancak ve beraberinde nevbethanesi bulunmaktaydı(Merçil, 2007, s.123).

Memleket topraklarında gerçekleşen ayaklanmalar, Selçukluların sık sık müdahale etmesi gereken durumlar oluşturmuştur. Milâdî 1277 yılında Hatır Oğullarının Niğde'de ayaklanması üzerine, devlet erkanı Kayseri'den ayrıldıktan sonra III. Gıyaseddîn Keyhüsrev'le beraber, ovaları dolduran davul sesleri arasında kalabalık bir ordu Niğde'ye gelmiştir(Aksarayî, 2000: 79). Asi Hatır Oğulları bekledikleri yardımın da gelmemesiyle kısa zamanda kılıçtan geçirilmiştir.

Yine aynı sene Selçuklu toprakları başka bir ayaklanmaya sahne olmuştur. Aksarayî'nin aktarımına göre, milâdî 1277 yılında Karamanoğulları ve Uç Türklerin isyanlarını bastırmak için gönderilen Emîr-i Sevâhil olan Pervane Muinüddîn'in dayısı Hoca Yunus, Frenklerin yağmalanan mallarını geri almak için asilerin karşısına çıkmıştır. Asilerin sulh çağrılarını kabul etmeyen emir bozguna uğramıştır. Bütün hayvanları silahları, mühimmatı, ordusunun davul ve bayrağı Uç Türklerinin eline düşmüştür. Bu yenilgi Karamanoğulları'nın şevket ve kudretini bir kat daha arttırmıştır(Aksarayî, 2000: 87). Türklerin bayrakları ve davulları Hun döneminden buyana onların onurları ve istiklal sembolleri olmuştur. Bu yenilgi Selçukluların morallerini bozmuş ve kendine güvenlerini sarmıştır.

Günümüze ulaşmış nadir edebî metinlerden olan Sadri Mütetalib adıyla ünlenen Ebû Bekr oğlu Konyalı Hekim Zeki, 32 beyitlik mersiyesinde, ölen Selçuklu vezirini anlatmıştır. Bu ağıt Anadolu ülkesi beyleri hakkında milâdî 1277 yılında onların devlet günleri inkırazı sona erdiğinde kaleme alınmıştır. 19. Beyitte “*O bando muzika ile bayraklar nereye gitti ve üzerinde ejderha resimli kumaşlar acaba ne oldu?*”⁵ Diyerek vezirin ihtişamını sergileyen iki ana unsur olarak nevbet takımı ile heybetli bayraklarını anlatmıştır.

II. Gıyaseddîn Mesûd, (ikinci defa 1284-1293) şehzadenin (Rükneddîn Kılıç Arslan) baş kaldırması üzerine görevlendirdiği kol başbuğlarından Giray ve emrindeki Türk ve Moğol askerleri dar bir geçitten geçerlerken asiler tarafından tuzağa düşürmüştü. Asiler, onları ellerinde davullar ve bayraklar olduğu halde müthiş bir baskına uğratmışlardı (Aksaraylı, 1944: 243). Bu olayın sonrasında yine Giray’ın emrindeki ordular uzun süren muharebelerden sonra asilerin ordusunu mağlup etmiştir. Zaferin sabahında saltanat alayı, asilerden ele geçirmiş oldukları bayraklar, davullar ve sancaklarla Konya yolunu tutmuştur (Aksaraylı, 1944: 246). Yine bu aktarımda da davulların kaptırılmasına dikkat çekmiş, sonrasında ise ele geçirilen davullar ile saltanat alayının teşkil edildiği bildirilmiştir.

Sultan III. Alaeddîn Keykubâd (ilk defa 1284, ikinci 1293-1294, son defa 1301-1303) ’ın saltanat alayını Aksaraylı şöyle anlatmıştır, “*böyle şahane bir debdebe içinde davullar, sancaklar, bayraklar ve kalabalık bir maiyet alayı ile Resûlayn hududundan Diyarbekir tarafına doğru yola çıktı.*” (Aksaraylı, 1944: 316) Selçuklunun son dönemlerinde bile davullar, her an sultanın yanında yer almışlardır.

Osmanlı’nın kurucusu olan Osman Gazi’ye Selçuklu hakanı olduğu dönemde yiğitliği ve bağlılığından ötürü bayrak ve davul (tablu alem) verilmiş ve bağımsızlığı tanımıştır. Bu bir yetki belgesi idi. Ancak bu, sadece bir İslâm geleneği değil; İslâmiyet’ten önceki çağlarda da uygulanan, çok eski bir Türk geleneği idi. Bu yetki belgesi, büyük beyler için verildiği kadar, büyük “*kabilelerin bağımsızlığını tanıma*” işareti olarak da gönderiliyordu (Ögel, 1986: 7).

Türkiye Selçukluları dönemindeki, Bizans İmparatoru II. Andronikos Palaiologhos (1282-1328) İbn Bîbî’ye Anadolu ülkeleri hakkında verdiği bilgilerden sonra, hil’at giydirildiği gibi, takım ve koşumları tam bir at ile güvenlik anlamına gelen ve kendi başı üzerinde taşınan gölgelikten bir tane verilmesini emretti. (...) İmparator bir kimseye kendi elbiselerinden verir, atlarından birini de ihsan ederse, şehir halkının bu atıfeti görüp duyması için davul, zurna ve borularla alay halinde şehirde dolaşmak ve halka göstermek buradaki adetlerden biri idi (İbn Bîbî, 2010: 105). Burada anılan uygulama tam bir Türk geleneğidir. Bizanslıların Türkleri taklit ederek savaşlarda ve hükümdarlıklarında başarılı olacaklarını düşündüklerinden ötürü bu tür taklitlere gittikleri değerlendirilmektedir.

İbn Bîbî Bizans topraklarında Phoenecia (Finike) denilen yerde gördüklerini şöyle aktarmaktadır: “*Prens’in komutasındaki askerlerin ilk onlu grubunun ardında ise yirmi atlı olup, köş çalan davulcu ile boru, trompet ve gayda denilen bir çeşit zurna üfleyen altı atlı yürümekte idi.*” (İbn Bîbî, 2010: 100) Bizanslılara ait karşılama törenini ise şöyle aktarmaktadır: “*Yine Bizans topraklarında olan Silivri de kralın, şehre uzak diyardan gelen prensesini karşılamak için düzenlediği törende, sabahın erken saatlerinde davul, zurna ve borular çalmaya başlamıştır.*” (İbn Bîbî, 2010: 102)

İbn Batuta’nın Anadolu topraklarında gördükleri de tarihi açıdan oldukça kıymetlidir. Denizli’deki Şeker Bayramının ilk günü Namazgâha gittiğimizde sultan⁶ (1328-1340) da askeriyle çıkmış, bütün sanatkârlar davul, zurna ve boruları, bayrakları ile hazırlanmışlar, gösterileri ve silahları ile de birbirleriyle yarışa girişmişlerdi (İbn Batuta, 1981: 15). Türkiye Selçukluları’nın hemen sonraki dönemine ait bu örnek, Türk nevbet geleneğinin dînî bayramlarla da özleşmiş olduğuna işaret etmektedir.

⁵ Aksaraylı Aksaraylı (1944). Mahmud’un *Müsameret al-ahyâr* Adlı Farsça Tarihinin Tercümesi, Selçuki Devletler Tarihi, (Aktaran, M. Nuri Gençosman), Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi, s.195. Bu bando muzika ifadesi çevirenlerin yorumu olmalıdır. Bu döneme ait eserlerde İtalyanca kökenli bando tabirinin geçmesi mümkün gözükmemektedir.

⁶ “Sultan olarak bahsedilen kişi Selçuklu veziri Sahib Ata Ailesinden Ali bey’in oğlu olup, İnanç Bey diye anılır. Denizli’de kendi adıyla anılan bir beylik kurmuştur.” (Çaycı, 2008: 173).

Daha sonraki döneme ait yabancı bir seyyah olan Broquiere verdiği izahatlarda oldukça dikkat çekicidir. Karamanoğulları'nın askerlerini toplamak için tablhanesi olduğu bilinmektedir. Bunun yanında Karamanoğlu hanedanının sekizinci hükümdarı olan İbrahim Bey'i şehirde at binmiş olarak giderken gören Broquiere, 50 kadar atlı adamının arasında yürüdüğünü belirtir. Ülkenin adetlerine göre kuşanan İbrahim Bey'in eyerinin kayışında da bir dümbelek (nakkare) vardı ve tatil günü olan bu günde hutbesini okutmaya gidiyordu(Broquiere, 2000: 188). Karamanoğulları'nın Konya'da hâkimiyetlerini kurduğu bu dönemde de Türk sultanlarının nevbet geleneğinden vazgeçmedikleri anlaşılmaktadır.

Sonuç

Türkiye Selçuklarında tarihi kaynaklardan anlaşıldığı üzere, her dönemde nevbet geleneği var olmuştur. Bu gelenek, halkın ve sarayın günlük yaşamında çeşitli roller almıştır. Türk-İslâm bütünlüşmesine, namaz saatlerinde, hac kervanlarında ve bayramlarda vurulan nevbetler ile büyük hizmet vermiştir. Vurulan zafer davullar ile yeni feth edilen yerler müjdelendirken, davulun sesinin susması yas ve matem anlamına gelmiştir. Akıl hastalarını yakan batılların tersine, bu dönemlerden itibaren Türkler بیمارhanelerde, nevbet takımını tedavi amaçlı kullanmışlardır. Kötü ruhları nevbet takımının tılsımlı müziği ile kovmuşlardır.

Savaşlarda Sultanlar nevbet müziğini bir silah gibi kullanmışlardır. Gazanferler, düşmanın üstüne onun müziğinin verdiği şevk ile kanatlanarak saldırmışlardır. Bu gelenek Türkiye Selçuklularından sonra hem beylikler döneminde, hem Osmanlıda ve Türkiye Cumhuriyetinde farklı isimlerle de olsa varlığını devam ettirmiştir.

KAYNAKÇA

- ALTINÖLÇEK, Haşmet (1999). *Askerî Musiki Geleneği ve Mehterhanenin Bir Kurum Olarak Yerleşme Süreci*, OA. Cilt: X, İstanbul: Balkan Ciltevi.
- BAŞER, Fatma Adile (2006). Türk Halk ve Klâsik Müziklerinin Oluşum ve ilişkilerine Târihten Bakmak, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, Cilt:III, Sayı:1.
- BROQUIERE (2000). Bertrandon de la'nin *Deniz Aşırı Seyahati*, Çeviren: İlhan Arda, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- ÇAYCI, Ahmet (2008). *Selçuklularda Egemenlik Sembolleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- ÇELİK, Züriye (2011). Anadolu Halkının Tahta Çıkacak Türkiye Selçuklu Hükümdarlarını Karşılama Törenleri, *History Studies*, Volume3/3.
- EL-CEZERÎ, Ebu'l-İz İsmail b. Er-Rezzâz (1990). *Olağanüstü Mekanik Araçların Bilgisi Hakkında Kitap*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- ERENDİL, Muzaffer (1992). *Diünden Bugüne Mehter*, Ankara: Genel Kurmay Başkanlığı Yayınları.
- GAZİMİHAL, Mahmut Râgıp (1947). *Konya'da Mûsikî*, Ankara.
- GAZİMİHAL, Mahmut R. (1955). *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul: Maarif Basımevi.
- GENÇ,Reşat (2002). *Karahanlı Devlet Teşkilatı*, Ankara: TTK Yayınları.
- HUNKAN, Ömer Soner (2011). *İlk Müslüman Türk Devletleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İBNİ BATÛTA(1983). *İbni Batuta Seyahatnamesi, "Tuḥfetu'n-Nuzzâr fi Garaibi'l-Emsâr"* Muhammed Et-Tanci, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- İBN BATUTA (1981). *İbni Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler*, Hazırlayan: İsmet Parmaksızoğlu, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- İBN BİBİ (2010), *Selçukname*, Mükrimin Halil Yinanç, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- İBN HALDUN (1991). *Mukaddime II*, Çev: Zakir Kadiri Urgan, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- KOCA, Salim (2009). Selçuklu İktidarının Belirlenmesinde Rol Oynayan Güçler ve Alâeddîn Keykubâd'ın Türkiye Selçuklu Tahtına Çıkışı, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 25.
- KAYA, Selim (2006). *I. Gıyaseddin Kyhüsrev ve II Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- KESİK, Muharrem (2003). *Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi* (Sultan I. Mesûd Dönemi 1116-1155), Ankara: TTK Yayınları.
- KERİMEDDİN Mahmud Aksarayî (2000). *Müsameret.al-ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, Ankara: TTK Yayınları.
- KERİMEDDİN Aksaraylı (1944). Mahmud'un *Müsameret al-ahyâr* Adlı Farsça Tarihinin Tercümesi, Selçuki Devletler Tarihi, (Aktaran, M. Nuri Gençosman), Ankara: Recep Ulusoğlu Basımevi.
- KONYALI, İ. Hakkı (1943). *İstanbul Sarayları*, İstanbul: Bürhaneddin Maatbası.
- KÖYMEN, Mehmet Altay (2001). *Büyük Selçuklu İmparatorluğu Tarihi III* (Alp Arslan ve Zamanı), Ankara: TTK Yayınları.
- MERÇİL, Erdoğan (2007). *Selçuklularda Hükümdarlık Alametleri*, Ankara: TTK Yayınları.
- ÖGEL, Bahaeddin (1986). *Türk Kültür Tarihine Giriş*, Cilt: VIII, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- PALABIYIK, Hanefi (2002). *Valilikten İmparatorluğa Gazneliler Devlet ve Teşkilatı*, Ankara: Araştırma Yayınları.
- ROUX, Jean-Paul (1997). *Türklerin tarihi*, İstanbul: Milliyet Yayınları.
- SEVİM, Ali (1988). *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi*, Ankara: TTK Yayınları.

- TANERİ, Aydın (1968). *Müsameretül Ahbar'ın Türkiye Selçuklu Devleti Teşkilâtı Bakımından Değeri*, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt IV, Sayı 6.
- TANERİ, Aydın (1977). *Türkiye Selçukluları Kültür Hayatı, (Menakibü'l Arifin'in Değerlendirilmesi)*, Konya: Bilge Yayınları.
- TURAN, Osman (1984). *Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*, İstanbul: Nakışlar Yayınevi.
- TURAN, Osman (2010). *Selçuklular Tarihi ve Türk-Islâm Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- TURAN, Osman (1988). *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar*, Ankara: TTK Yayınları.
- USLU, Recep (2002). "Selçuklularda Müzik Literatürü", *Türkler*, Cilt:VI, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- USLU, Recep (2010). *Selçuklu Topraklarında Müzik*, Konya: Konya İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yayını.
- UYUMAZ, Emine (2003). *Sultanı I. Alaeddin Keykubâd Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi*, Ankara: TTK Yayınları.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı (1988). *Osmanlı Devlet Teşkilâtına Medhal*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.